

Ką mums sako viešosios nuomonės tyrimai apie smurtą artimoje aplinkoje?

2019 -2022 m. buvo įgyvendinamas projektas „Smurtas artimoje aplinkoje: prevencija, apsauga, pagalba, bendradarbiavimas“. Projektą užsakė Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (toliau – SADM), finansavo Europos socialinis fondas, įgyvendino Asociacija Moterų informacijos centras kartu su partneriais.¹ Šio projekto dalimi buvo trys reprezentatyvios viešosios nuomonės Lietuvos gyventojų apklausos apie smurtą artimoje aplinkoje, kurias Asociacijos Moterų informacijos centras užsakymu atliko bendros Lietuvos ir Didžiosios Britanijos visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų kompanija “Baltijos tyrimai”.

Čia pateikiami paskutiniojo, 2022 m. atlikto tyrimo rezultatai, juos lyginant su ankstesniais, 2019 ir 2020 m. tyrimų rezultatais. Be to, dauguma rezultatų lyginami su ankstesniais SADM užsakymu atliktų tokių apklausų 2014, 2015, 2016 ir 2017 m. (žr. nuorodas literatūros sąrašė) rezultatais. Jos buvo atliktos, panaudojant tokį patį klausimyną, kasmet šiek tiek jį patobulinant. Rezultatų palyginamumui ir 2019 - 2022 m. apklausos buvo atliktos remiantis tuo pačiu klausimynu, šiek tiek jį patobulinus.

Ilgalaikė rezultatų dinamika labai prasminga, tuomet gerai matosi kitimo tendencijos, o neatitinkančius bendrų tendencijų rezultatus galima arba atmesti, arba paaiškinti tuo metu įvykusiais ekstremaliais įvykiais. Kasmetinio visuomenės nuomonės tyrimų rezultatų dinamika labai naudinga (šiuo atveju) socialinės politikos strategavimui.

Visuomenės nuomonė (nekalbant apie politiką, kai visuomenės nuomonė paveikiama skandalų) kinta lėtai, nebent įvyktų koks nors nepaprastai svarbus įvykis, todėl trumpo laikotarpio rezultatų kitimas neturėtų būti labai greitas, rezultatai greičiausiai turėtų nuosekliai nežymiai kisti arba svyruoti paklaidų ribose. Šių apklausų rezultatų paklaidų ribos turėtų būti apie 3%. Atsakymai apie smurto patyrimą per visą gyvenimą turėtų mažai skirtis, nes per 5 metus taikaus gyvenimo didelio smurto protrūkių ar sumažėjimo neturėtų būti. Teoriškai būtų galima prognozuoti, kad pasisakiusių apie tai, kad patyrė smurtą artimoje aplinkoje turėtų šiek tiek didėti, nes pastaraisiais metais (ypač priėmus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą 2011 m.) visuomenėje daug daugiau kalbama apie smurtą artimoje aplinkoje, ir žmonės turėtų mažiau slėpti savo smurto patirtį. Ankstyviausias panašus visuomenės nuomonės tyrimas, kiek man žinoma, buvo atliktas 1997 m. (Purvaneckienė, 1999a). Klausimynas skyrėsi nuo aukščiau minėtų dabartinių, bet kai kurie klausimai buvo beveik tokie patys, tik 1997 m. buvo vartojamas išsireiškimas „smurtas šeimoje“, o dabartiniuose klausimynuose – „smurtas artimoje aplinkoje“. Kadangi paskutinįjį tyrimą (2022 m.) skiria 25 metai, tarp šių tyrimų jau galėtų būti žymesni pokyčiai.

Svarbiausi 2022 m. tyrimo rezultatai pateikti žemiau:

SVARBIAUSI PASTEBĖJIMAI 2022 m.

- 20% Lietuvos gyventojų (24% moterų ir 14% vyrų) pasisakė patyrę smurtą artimoje aplinkoje;
- Per karantino laikotarpį smurtas padažnėjo, jį patyrė 6% nukentėjusiųjų.
- Vyrų dažniausiai patiria smurtą nuo tėvų (48% nukentėjusiųjų), o moterys – nuo esamų ir buvusių sutuoktinių ar sugyventinių (apie 80%);

¹ Kauno apskrities moterų krizių centras, Visuomeninė organizacija „Moterų veiklos inovacijų centras“, Kretingos moterų informacijos ir mokymo centras; VšĮ Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras, Lietuvos moterų lobistinė organizacija ir Tarptautinės policijos asociacijos (IPA) Lietuvos skyrius

- Pagalbos niekur nesikreipė 59% nukentėjusiųjų, į policiją kreipėsi tik 17 %.
- 53% nukentėjusių (72% vyrų ir 45% moterų) pareiškė, kad jie negavo jokios pagalbos, tėvų ar giminių pagalbą gavo 15% nukentėjusių, draugų – 10%, policijos, teisėsaugos – tik 9 %.
- 77% apklaustųjų patartų artimam žmogui, patyrusiam smurtą artimoje aplinkoje, kreiptis į policiją, 15% - į moterų NVO. Didėja pasitikėjimas policija, per 4 m. nuo 70% iki 77%.
- Lietuvos gyventojai mano, kad dažiausiai smurtą artimoje aplinkoje patiria moterys (74%) ir vaikai (54%).
- Absoliuti dauguma respondentų (92%) laiko smurtą artimoje aplinkoje nepateisinamu dalyku, tik 4% respondentų pateisintų kai kurių rūšių smurtą tam tikrose situacijose.

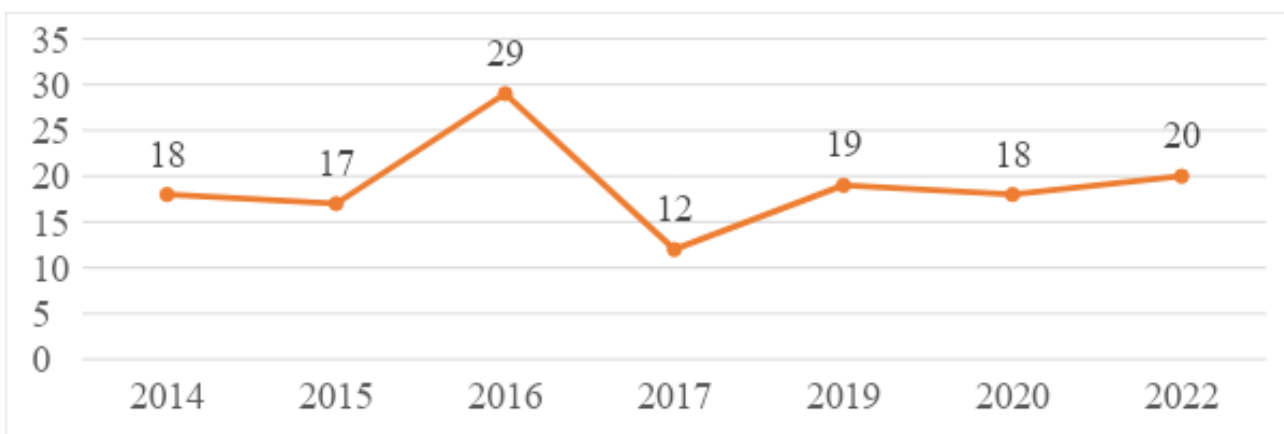
Kaip ir tikėtasi, 2019, 2020 ir 2022 m. pagrindiniai tyrimų rezultatai, kurie apima viso gyvenimo respondentų patyrimą, skyrėsi tik paklaidų ribose. Ir tas patvirtina tyrimo atlikimo korektiškumą. Skirtumus matome tik tuose respondentų atsakymuose, kurie paveikti dabartinių įvykių ar viešinimo kampanijų.

2019 – 2020 – 2022 m. APKLAUSŲ REZULTATŲ PALYGINIMAS

- Padidėjo nepakantumas smurtui artimoje aplinkoje: 2019 m. smurto artimoje aplinkoje nepateisino 79% gyventojų, 2020 m. – 89%, o 2022 m. – 92%.
- Padidėjo pasitikėjimas policija (nors nepakankamai): 2019 m. kad kreipėsi į policiją pasisakė 14% nukentėjusių, 2020 – 15%, 2022 – 17%; 2019 m. patartų kreiptis į policiją – 70% procentų respondentų, 2020 – 73%, 2022 – 77%.
- Padidėjo SPC (dabar SKPC) žinomumas: 2019 m. nė vienas respondentas pats neįvardijo SPC kaip pagalbą teikiančios organizacijos, 2020 – 16%, 2022 – 12% žinančių, kad tokia pagalba egzistuoja.
- Daugumoje atvejų pokyčiai nedideli, pagrindinę dalį galima paaiškinti svyravimais paklaidų ribose.

Rezultatų palyginimas patvirtina, kad viešajai nuomonei didelę įtaką turi viešinimo žiniasklaidoje kampanijos. Projekto metu daug dėmesio buvo skiriama smurto artimoje netoleravimo skatinimui žiniasklaidoje, taip pat buvo viešinami projekto rezultatai bei Specializuotos kompleksinės pagalbos centrų (SPC, vėliau – SKPC) veikla. Be to, 2020 m. tyrimas buvo atliktas po intensyvios SKPC reklamos kampanijos žiniasklaidoje, todėl matome, kad žinančių apie šiuos centrus tais metais buvo daugiausia.

Respondentų atsakymų apie patirtą smurtą artimoje aplinkoje dinamika nuo 2014 m. pateikta 1 pav.

1 pav. Nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje dalies dinamika 2014-2022 m., %

Nagrinėjant 1 pav. pateiktus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad 2016-2017 m. tyrimai nebuvo atlikti korektiškai, nes tokių didelių pokyčių, ypač lyginant 2016 ir 2017 m. rezultatus, būti negali. Galima padaryti išvadą, kad smurtą artimoje aplinkoje patyrusių žmonių dalis yra apie 17-20%. Tiesa, šie skaičiai taip pat gali būti sumažinti ir neatspindėti tikrosios padėties, nes daugelis žmonių tokį patyrimą laiko gėdingu, ir viešai jo nepripažįsta. Todėl tai greičiau nebijančių pripažinti savo smurto patirtį žmonių dalis.

Kaip kito ši dalis, geriausiai atspindi 2022 m. rezultatų palyginimas su 1997 m. apklausos rezultatais (Purvaneckienė, 1999a). Tuomet kad turi asmeninę smurto šeimoje patirtį pasisakė 10 % respondentų, 12% moterų ir 7% vyrų. Lyginant su 1997 m., 2022 m. kada nors patyrusių smurtą artimoje aplinkoje padidėjo dvigubai, moterų ir vyrų – panašiai. Tam padidėjimui, matyt, pagrindinę įtaką turėjo baimės viešinti smurto patyrimą mažėjimas, o ne toks žymus smurto artimoje aplinkoje padidėjimas. Tą patvirtina ir atsakymų į klausimą, ar žino apie giminių, draugų, pažįstamų patirtą smurtą, atsakymų lyginimas su 1997 m. Prieš 25 metus apie tokią patirtį žinojo 20% respondentų, o 2022 m. - 25%.

Pastarieji tyrimai išryškino moterų ir vyrų patirties, elgesio bei nuomonių skirtumus. Jie pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė

Moterų ir vyrų patirties, elgesio bei nuomonių skirtumai pagal 2022 m. apklausos rezultatus

Atsakymas	Moterys, %	Vyrai, %
Nukentėję nuo smurto artimoje aplinkoje	24	14
Dažniausiai nukentėjo nuo (iš nukentėjusių)	apie 80 nuo esamų ir buvusių vyrų ar sugyventinių	48 nuo tėvų
Seksualinį smurtą patyrė	9	-
Niekur nesikreipė pagalbos (iš nukentėjusių)	53	71
Kreipėsi į policiją (iš nukentėjusių)	21	8
Girdėjo apie įstaigas, organizacijas teikiančią pagalbą	59	40
Žino apie specializuotos pagalbos centrus (iš girdėjusių)	51	39
Nepateisina jokio smurto	94	89
Pateisina fizinį smurtą	0	1

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nuo 2019 m. apklausos klausimyne tarp smurtautojų buvo išskirtos tėvų ir vaikų grupės. Tėvų grupės išskyrimas išryškino labai svarbų faktą – vyrai šeimoje dažniausiai nukenčia nuo tėvų. Ir tai yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl jie suaugę smurtauja prieš savo šeimos narius.

Yra galimybė palyginti, kiek moterų kreipėsi pagalbos, su 1997 m. atlikto kito (viktimologinio) tyrimo rezultatais. Tiesa, tik moterų, nes tai buvo moterų viktimologinis tyrimas (Purvaneckienė, 1999b). 1997 m. į policiją buvo kreipusios 10,6% nukentėjusių moterų, o 2022 m. – 21% (2019 ir 2020 – 18%). Taigi, per 25 m. besikreipiančių į policiją nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusių moterų dalis padvigubėjo. Didėjantį pasitikėjimą policija rodo ir atsakymai į klausimą, į ką respondentai patartų kreiptis, patyrus smurtą artimoje aplinkoje. 2019 m. 70% respondentų teigė, kad patartų kreiptis į policiją, o 2022 m. – 77%. Vis dėlto pasitikėjimas policija didėja labai lėtai.

Patyrusių ir nepatyrusių smurtą respondentų nuomonės skyrėsi ir kitais klausimais. 55,8 % patyrusių žinojo pagalbą teikiančias įstaigas ir organizacijas, o nepatyrusių – 42,6%. Apie Specializuotos pagalbos centrus buvo girdėję 58% patyrusių smurtą ir 45 % nepatyrusių.

Per 25 metus taip pat pasikeitė žmonių nuomonė apie tai, kas labiausiai nukenčia nuo smurto artimoje aplinkoje. 2019 m. Lietuvos gyventojai manė, kad dažniausiai smurtą artimoje aplinkoje patiria moterys (74%) ir vaikai (54%). 1997 m. gyventojai manė, kad dažniausiai smurtą patiria vaikai (52%) ir moterys (22%). Taigi, dabartinė gyventojų nuomonė labiau atspindi tikrovę ir statistiką.

Apibendrinant 2019, 2020 ir 2022 m. apklausų rezultatus, galima paakyti, kad šių apklausų rezultatai skiriasi nedaug, tačiau išryškina keletą įžvalgų:

- Siekiant pagalbą teikiančių institucijų ir organizacijų žinomumo, būtinas nuolatinis jų veiklos viešinimas žiniasklaidoje.
- Siekiant nepakantumo smurtui, turi būti nuolatinė švietėjiška nepakantumo smurtui sklaida.
- Rezultatai atspindi egzistuojančią lyčių nelygybę, todėl kovoje su smurtu pirminiu taikiniu turi būti būtent lyčių nelygybė.

Literatūros sąrašas

Visuomenės nuomonės tyrimas „Smurtas artimoje aplinkoje“: lyginamoji 2014-2017 metų ataskaita. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/GALUTIN%20ATASKAITA_2017.pdf

Visuomenės nuomonės tyrimas „Smurtas artimoje aplinkoje“: lyginamoji 2014 m., 2015 m. ir 2016 m. ataskaita.

https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Smurtas%20artimoje%20aplinkoje%202016_apklausa.pdf

Viešosios nuomonės tyrimo „Smurtas artimoje aplinkoje“ 2014 m. ir 2015 m. lyginamoji ataskaita. <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Ataskaita%20-%20Smurtas%202015-12-15.pdf>

Visuomenės nuomonės tyrimas „Smurtas artimoje aplinkoje“ (2014). <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/seima/seimos-politika/Ataskaita%20-%20Smurtas%2020141215.pdf>

Purvaneckienė G. (1999a). Visuomenės nuomonė apie smurto prieš moteris Lietuvoje paplitimą. *Smurtas prieš moteris Lietuvoje*. – Vilnius: Danielius. – P. 10 – 17.

Purvaneckienė G. (1999b). Smurtas prieš moteris: viktimologinio tyrimo ataskaita. *Smurtas prieš moteris Lietuvoje*. – Vilnius: Danielius. – P. 90 – 136.